

Investigating the role of cooperatives in the reproduction of social capital and its relationship with the productivity

Hosein Feizabadi^{1*} | Aliakbar Majdi² | Gholamreza Hasani Darmyan³ | Hadi Vakili⁴

1. Corresponding Author, Department of Social Sciences, Faculty of Literature and Humanities, University of Ferdowsi, Mashhad, Iran. Email: feiz1376@yahoo.com
2. Department of Social Sciences, Faculty of Literature and Humanities, University of Ferdowsi, Mashhad, Iran. Email: majdi@ferdowsi.um.ac.ir
3. Department of Social Sciences, Faculty of Literature and Humanities, University of Ferdowsi, Mashhad, Iran. Email: hassani@ferdowsi.um.ac.ir
4. Department of History, Faculty of Literature and Humanities, University of Ferdowsi, Mashhad, Iran. Email: vakili@um.ac.ir

ARTICLE INFO

Article type:
Research Article

Article History:
Received October 09, 2022
Revised January 02, 2022
Accepted January 08, 2022
Published online 07 June 2023

Keywords:
Cooperatives,
Productivity,
Social capital.

ABSTRACT

The objective of this study is to examine the role of cooperatives in fostering social capital and its impact on the productivity of cooperative members in society. A survey method was utilized to investigate the pre- and post-membership social capital status, as well as the productivity of 340 members belonging to 85 active cooperative companies in Bojnord city. Spielberg's 9-dimensional measurement framework was employed to assess social capital, while Hersey and Goldsmith's 7-dimensional measurement framework was used to evaluate the human resource productivity of cooperative members. The research findings demonstrate that all dimensions of social capital increased after joining the cooperative, with an overall increase of 18.3% in social capital reported by all respondents. Additionally, 90.6% of the participants experienced an increase in social capital after becoming members. Furthermore, the results reveal that individuals holding managerial positions within the cooperative exhibit higher levels of social capital. Regarding the relationship between social capital and productivity, the findings indicate that members with higher social capital demonstrate higher productivity levels. In other words, social conditions, including the social capital of members, influence the economic variable of productivity.

Cite this article: Feizabadi, H., Majdi, A., Hasani Darmyan, G., Vakili, H. (2023). Investigating the role of cooperatives in the reproduction of social capital and its relationship with the productivity. *Social Capital Management*.10 (2), 177-195. Doi: 10.22059/JSCM.2023.349219.2345

© Hosein Feizabadi, Aliakbar Majdi, Gholamreza Hasani Darmyan, Hadi Vakili
Publisher: University of Tehran Press.
DOI: <http://doi.org/10.22059/JSCM.2023.349219.2345>

بررسی نقش تعاونی‌ها در بازتولید سرمایه اجتماعی و ارتباط آن با بهره‌وری

حسین فیض‌آبادی^{۱*} | علی‌اکبر مجدی^۲ | غلامرضا حسنی درمیان^۳ | هادی وکیلی^۴

۱. نویسنده مسئول، گروه علوم اجتماعی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه فردوسی، مشهد، ایران. رایانامه: feiz1376@yahoo.com

۲. گروه علوم اجتماعی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه فردوسی، مشهد، ایران. رایانامه: majdi@ferdowsi.um.ac.ir

۳. گروه علوم اجتماعی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه فردوسی، مشهد، ایران. رایانامه: hassani@ferdowsi.um.ac.ir

۴. گروه تاریخ، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه فردوسی، مشهد، ایران. رایانامه: wakili@um.ac.ir

چکیده

اطلاعات مقاله

هدف مطالعه حاضر بررسی نقش تعاونی‌ها در بازتولید سرمایه اجتماعی و تأثیر آن بر بهره‌وری اعضای تعاونی در جامعه است. برای این منظور وضعیت سرمایه اجتماعی قبل و بعد از عضویت در تعاونی و همچنین بهره‌وری ۳۴۰ نفر از اعضای ۸۵ شرکت تعاونی فعال شهرستان بجنورد با روش پیمایشی بررسی شد. در این مطالعه جهت سنجش سرمایه اجتماعی از چارچوب سنجشی اسپلبرگ با ۹ بعد و برای سنجش بهره‌وری اعضای تعاونی‌ها از چارچوب سنجشی هرسی و گلداسمیت با ۷ بعد استفاده شد. یافته‌های تحقیق نشان داد بعد از عضویت در تعاونی همه ابعاد سرمایه اجتماعی افزایش یافته، به گونه‌ای که سرمایه اجتماعی کل پاسخگویان ۱۸/۳ درصد رشد داشته است. همچنین ۹۰/۶ درصد پاسخگویان بعد از عضویت با افزایش سرمایه اجتماعی روبه‌رو بوده‌اند. علاوه بر این یافته‌ها، نتایج نشان داد هر قدر عضو در سمت‌های مدیریتی فعال‌تر حضور داشته باشد سرمایه اجتماعی بالاتری دارد. در خصوص ارتباط بین سرمایه اجتماعی با میزان بهره‌وری، نتایج تحقیق حاکی از این است که هر چه سرمایه اجتماعی اعضا بالاتر باشد میزان بهره‌وری آنان نیز بیشتر است. به عبارتی، متغیر اقتصادی بهره‌وری متأثر از شرایط اجتماعی از جمله سرمایه اجتماعی اعضاست.

نوع مقاله:

پژوهشی

تاریخ‌های مقاله:

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۷/۱۷

تاریخ بازنگری: ۱۴۰۱/۱۰/۱۲

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۱۰/۱۸

تاریخ انتشار: ۱۴۰۲/۰۳/۱۷

کلیدواژه:

بهره‌وری،

تعاونی‌ها،

سرمایه اجتماعی.

استناد: فیض‌آبادی، حسین؛ مجدی، علی‌اکبر؛ حسنی درمیان، غلامرضا؛ وکیلی، هادی (۱۴۰۲). بررسی نقش تعاونی‌ها در بازتولید سرمایه اجتماعی و ارتباط آن با بهره‌وری. مدیریت سرمایه اجتماعی، ۱۰ (۲) ۱۷۷-۱۹۵.

DOI: <http://doi.org/10.22059/JSCM.2023.349219.2345>

ناشر: مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران.

© حسین فیض‌آبادی، علی‌اکبر مجدی، غلامرضا حسنی درمیان، هادی وکیلی.

DOI: <http://doi.org/10.22059/JSCM.2023.349219.2345>

مقدمه

امروزه در جریان توسعه یک کشور در کنار سرمایه‌های فیزیکی و انسانی و اقتصادی سرمایه دیگری به نام سرمایه اجتماعی^۱ مد نظر است. این مفهوم به پیوندها و ارتباطات میان اعضای یک شبکه به عنوان منبع بارزش اشاره دارد که با خلق هنجارها و اعتماد متقابل موجب تحقق اهداف اعضا می‌شود (شریفیان ثانی، ۱۳۸۰). سرمایه فیزیکی با ایجاد تغییرات در مواد، جهت شکل دادن به ابزارهایی که تولید را تسهیل می‌کند، به وجود می‌آید و از جنبه‌ای ملموس و قابل مشاهده برخوردار است. از طرف دیگر سرمایه انسانی با تغییر دادن افراد برای کسب مهارت و توانایی پدید می‌آید و افراد را توانا می‌سازد که به شیوه‌های جدید رفتار کنند و بنابراین کمتر ملموس است و در مهارت‌ها و دانشی که فرد کسب کرده تجسم می‌یابد. سرمایه اجتماعی حتی کمتر از این ملموس است و در روابط میان افراد تجسم می‌یابد. در واقع سرمایه اجتماعی زمانی به وجود می‌آید که روابط میان افراد به شیوه‌هایی دگرگون شود که کنش را تسهیل کند (امیری و همکاران، ۱۳۹۹). در حوزه مباحث اقتصادی، اقتصاد سرمایه اجتماعی را به کار می‌گیرد و به هنجارهایی که از بیرون نظام اقتصادی سرچشمه گرفته و بر رفتارهای اقتصادی تأثیر می‌گذارند توجه جدی نشان می‌دهد. از این رو، اقتصاددانان سرمایه اجتماعی را نمایه مهمی از رشد اقتصادی قلمداد می‌کنند.

تعاونی‌ها، به عنوان یک تشکل اقتصادی-اجتماعی، که بر اساس نیاز اعضا شکل می‌گیرند، می‌توانند گسترده‌ترین شبکه مشارکت مردمی و منبع تولید و تقویت ابعاد مختلف سرمایه اجتماعی باشند که علاوه بر بهره‌مندی اعضای تعاونی‌ها از مزایای آن نقش مهمی در تولید و بازتولید سرمایه اجتماعی کل جامعه ایفا کنند. تعاونی‌ها مبتنی بر ارزش‌ها و اصولی هستند که آن‌ها را از شرکت‌های تجاری جدا می‌کند. به همین دلیل رشد تعاونی‌ها، علاوه بر شکل‌گیری و افزایش سرمایه اقتصادی اعضا، می‌تواند در افزایش و بازتولید سرمایه اجتماعی نقش اساسی ایفا کند. ماهیت تعاونی‌ها متفاوت از بنگاه عقلانی مدرن است. تعاونی‌ها از نظر توجه به موضوعات اجتماعی در کنار موضوعات اقتصادی با سایر شرکت‌ها و بنگاه‌های اقتصادی تفاوت دارند. شرکت تعاونی با یک بنگاه عقلانی مدرن (به تعبیر وبر) متفاوت است. وبر بر آن است که بنگاه مدرن فرصت سودآوری را به طرز عقلانی ارجح می‌گذارد و آن را شکار می‌کند (سوئدبرگ^۲، ۱۳۹۱: ۱۲۳). در حقیقت تعاونی‌ها در قلمرو یگانه‌ای بین حوزه‌های عمومی و خصوصی قرار گرفته‌اند (Dobrohocski, 2006: 146).

تعاونی‌ها که با انسجام سرمایه اقتصادی و انسانی اعضا خود تشکیل می‌شوند موجب دسترسی اعضا به سرمایه اجتماعی بالاتر می‌شوند و به تقویت سرمایه اجتماعی نیز کمک می‌کنند. در تعاونی‌ها روابط مبتنی بر اعتماد و علائق افراد و گروه‌ها به یک‌دیگر و کل جامعه باعث افزایش شبکه روابط متقابل تعمیم یافته می‌شود که می‌تواند با کاربرد اصول و ارزش‌های تعاون و پایبندی به آن به عنوان گسترده‌ترین شبکه مشارکت مردمی منبع تولید و تقویت سرمایه اجتماعی باشد. از نظر آماری حدود ۳ میلیون تعاونی در سراسر جهان وجود دارد. تعاونی‌ها در مجموع برای ۲۸۰ میلیون نفر شغل ایجاد کرده‌اند که معادل ۱۰ درصد از جمعیت شاغل جهان است. ۳۰۰ تعاونی بزرگ در جهان در سال ۲۰۱۶ گردش مالی بیش از ۲ تریلیون دلار داشتند (Karakas, 2019: 1). در ایران تاکنون بیش از ۲۱۵ هزار تعاونی به شکل رسمی ثبت شده است و از این تعداد حدود ۹۲ هزار تعاونی فعال هستند (وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی، ۱۳۹۸: ۶۰).

از طرفی سرمایه اجتماعی، به عنوان منبعی برای تسهیل روابط میان افراد، می‌تواند پیامدها و نتایج مختلفی بر عملکرد اعضا در شرکت‌های تعاونی داشته باشد. سرمایه اجتماعی با افزایش سطح اعتماد و همکاری متقابل و مشارکت داوطلبانه در فعالیت‌های اجتماعی و اقتصادی با کاهش هزینه‌های نظارت و کنترل فرایند تولید نیروی انسانی و کاهش هزینه‌های تنظیم قراردادهای پیچیده و به اشتراک گذاشتن دانش و ابتکارات به افزایش بهره‌وری نیروی کار می‌انجامد. تلاش برای بهبود بهره‌وری تلاش برای زندگی بهتر افراد جامعه است. در دنیای رقابت‌آمیز امروز، بهره‌وری، به عنوان یک فلسفه و یک دیدگاه مبتنی بر استراتژی بهبود، مهم‌ترین هدف سازمان را تشکیل می‌دهد. فلسفه بهبود بهره‌وری در سازمان‌ها موجب می‌شود نیروی انسانی بتواند بهتر فکر کند، بیندیشد، بیافریند، نوآوری کند، و نگرش سیستماتیک پیدا کند؛ تفکری که هدف‌گیری آن به جای حال و گذشته خلق و ساختن آینده است (طاهری، ۱۳۸۴). سرمایه اجتماعی از راه‌های مختلف بهره‌وری نیروی انسانی سازمان‌ها را تحت تأثیر قرار می‌دهد. هزینه‌های پایین‌تر مبادلات، میزان پایین‌تر جابه‌جایی افراد، تسهیم دانش و نوآوری، ریسک‌پذیری، و بهبود کیفیت محصولات از جمله راه‌هایی است که سرمایه اجتماعی از طریق آن‌ها بر بهره‌وری تأثیر می‌گذارد (نیکچه‌فراهانی و همکاران، ۱۳۸۷).

مطالعات متعددی در حوزه ارتباط تعاونی‌ها با سرمایه اجتماعی انجام شده است. مطالعات انجام شده هر یک با روش‌های مختلف کمی یا کیفی به تبیین ارتباط بین عضویت و فعالیت در تعاونی‌ها با سرمایه اجتماعی پرداخته‌اند. در این پژوهش، ضمن بررسی رابطه بین عضویت در تعاونی‌ها با سرمایه اجتماعی، ارتباط سرمایه اجتماعی با بهره‌وری نیروی انسانی در تعاونی‌ها نیز بررسی می‌شود. بر این اساس هدف مطالعه حاضر بررسی نقش تعاونی‌ها در بازتولید سرمایه اجتماعی در جامعه است و در پی پاسخ به این سؤال است که وضعیت سرمایه اجتماعی در میان اعضای تعاونی‌های مورد بررسی چگونه است و عضویت در تعاونی‌ها تا چه اندازه توانسته است سرمایه اجتماعی اعضای تعاونی را افزایش دهد؟ و در نهایت سرمایه اجتماعی چه تأثیری بر بهره‌وری تعاونی‌ها دارد؟

مباحث نظری و پیشینه تحقیق

سرمایه اجتماعی؛ تعاریف و دیدگاه‌ها

اصطلاح «سرمایه»^۱ یکی از مفاهیم مهم اقتصادی است که در حوزه اقتصاد برای توصیف منابع و دارایی‌هایی به کار می‌رود که برای ایجاد درآمد سرمایه‌گذاری می‌شود (Spellerberg, 2001: 9). با استفاده از نظریات افراد صاحب‌نظر در این حوزه (Coleman, 1990; Turner, 1998; Fine, 2001; Spellerberg, 2001; Field, 2003) می‌توان پنج نوع کلی سرمایه را از هم تمیز داد که این اشکال سرمایه با درجات معین می‌توانند به یک‌دیگر تبدیل شوند: سرمایه اقتصادی، سرمایه انسانی^۲، سرمایه فرهنگی^۳، سرمایه اجتماعی، سرمایه نمادین^۴.

نظریه سرمایه اجتماعی یک نوآوری مفهومی است که بدان بسیار توجه شده است؛ طوری که در دهه ۱۹۹۰ موجب انتشار سریع رویکرد سرمایه اجتماعی از طریق محافل عمومی و دانشگاهی شده است (Browning et al., 2000: 4). اگرچه ممکن است تئوری‌های سرمایه اجتماعی با دیدگاه‌های گسترده مارکسیستی و دورکهایمی و وبری در مورد نظم اجتماعی متناسب باشد، تمرکز و موضوعات جدیدی را به وجود آورده است. ایده سرمایه اجتماعی توجهات را به رابطه بین تجربیات فردی سطح خرد و فعالیت‌های روزانه و مؤسسات سطح میانه، انجمن‌ها، و اجتماع جلب کرده است. به علاوه، با تعریف روابط به عنوان شکلی از سرمایه توجهات گسترده‌ای را به مجموعه‌ای از تبیین‌ها نشان داده است که می‌تواند سطوح خرد و میانی و کلان را با هم مرتبط کند. بولن^۵ و اونیکس^۶ بر آن‌اند که اولین بار بورديو و کلمن در دهه ۱۹۸۰ این اصطلاح را به کار بردند. بحث‌های وسیع سرمایه اجتماعی بعد از انتشار آثار رابرت پوتنام، به‌خصوص بعد از سال ۱۹۹۳، رواج یافت. بنابراین جامعه‌شناسانی چون بورديو (۱۹۷۹) در زمینه تئوری مارکسیستی و کلمن (۱۹۸۸) در زمینه روش‌شناسی فردگرا این مفهوم را به کار برده‌اند و پوتنام (۱۹۹۳) عملاً انتقال‌دهنده این مفهوم به عرصه اقتصادی است (ملاحسنی، ۱۳۸۱: ۳۶).

کلمن سرمایه اجتماعی را به وسیله کارکردش تعریف کرده است. به نظر او سرمایه اجتماعی هنگامی ایجاد می‌شود که روابط میان اشخاص منجر به تسهیل کنش و ارتباط بین افراد شود. بنابراین، سرمایه اجتماعی به صورت واحد نیست، بلکه جنبه‌های متفاوت ساختار اجتماعی را در بر می‌گیرد که کنش جمعی و فردی را ترویج می‌کند (Rosenfeld, 2001: 284).

نخستین نوشته بورديو در مورد سرمایه اجتماعی بخشی از تحلیل وسیع او در مورد پایه‌های مختلف نظم اجتماعی بود. در متنی که اولین بار در سال ۱۹۷۳ درباره شیوه‌هایی که در آن اعضای گروه‌های حرفه‌ای موقعیت خود و فرزندانشان را تعیین می‌کردند چاپ شد، بورديو سرمایه اجتماعی را بدین صورت تعریف کرد: «حاصل‌جمع منابع بالقوه و بالفعلی که نتیجه مالکیت شبکه بادوامی از روابط نهادی شده بین افراد و به عبارت ساده‌تر عضویت در یک گروه است.» (Field, 2003; Browning et al., 2000). پوتنام (۱۳۸۰: ۲۸۵) نیز سرمایه اجتماعی را چنین تعریف می‌کند: «منظور از سرمایه اجتماعی وجوه گوناگون سازمان اجتماعی نظیر اعتماد، هنجارها، و شبکه‌هاست که می‌توانند با تسهیل اقدامات هماهنگ کارایی جامعه را بهبود بخشند».

1. capital
2. human capital
3. cultural capital
4. symbolic capital
5. Bullen
6. Onyx

این تأکید بر انجمن‌ها و ارتباطات افقی بین مردم قرار می‌گیرد؛ مانند شبکه‌های تعهد مدنی که واسط بین هنجارها و اجرای قوانین جامعه‌اند و باعث جلب و حفظ اعتماد افراد به اعتبار این قوانین و روابط اجتماعی می‌شوند (Spellerberg, 2001: 11). در واقع دیدگاه پوتنام درباره سرمایه اجتماعی توجه ما را به دو ویژگی جمعی رهنمون می‌سازد؛ یکی درجه اعتماد بین شخصی و دیگری سطح تعهد مدنی. بنابراین یک محیط اجتماعی قابل اعتماد محیطی است که اشخاص به آسانی تعهداتی را در ارتباط با دیگران بر عهده می‌گیرند و همچنین انتظار دارند دیگران نیز به تعهداتشان به آن‌ها عمل کنند. تحت چنین شرایطی، مردم برای همکاری با یک‌دیگر به منظور دستیابی به اهداف مشترک تشویق می‌شوند (Rosenfeld et al., 2001: 285).

پوتنام بر آن است که اعتماد یکی از اجزای اصلی سرمایه اجتماعی است. چون اعتماد همکاری را تسهیل می‌کند و هر چه سطح اعتماد در جامعه‌ای بالاتر باشد احتمال همکاری هم بیشتر خواهد بود و خود همکاری نیز اعتماد ایجاد می‌کند (Rosenfeld et al., 2001: 293).

فوکویاما سرمایه اجتماعی را وجود مجموعه معینی از هنجارها یا ارزش‌های غیر رسمی تعریف می‌کند که اعضای گروهی که همکاری و تعاون میانشان مجاز است در آن سهیم هستند. از نظر او مشارکت در ارزش‌ها و هنجارها به خودی خود باعث تولید سرمایه اجتماعی نمی‌شود. چون این ارزش‌ها ممکن است ارزش‌های منفی باشد. بر عکس، هنجارهایی که تولید سرمایه اجتماعی می‌کنند اساساً باید شامل ویژگی‌هایی مانند صداقت و عمل به تعهدات و ارتباطات دوجانبه باشد. این هنجارها تقسیم‌پذیرند؛ یعنی می‌توانند تنها میان گروه محدودی از مردم وجود داشته باشند و نه در میان همه مردم یک اجتماع، درحالی که سرمایه اجتماعی در همه جوامع وجود دارد و می‌تواند به شیوه‌های مختلف توزیع شود (فوکویاما، ۱۳۷۹: ۱۱ - ۱۲).

به باور پکستن^۱ (۲۰۰۲: ۲۵۶) منظور از سرمایه اجتماعی آن دسته از روابط اجتماعی است که می‌تواند تولید کالاهای مادی یا غیر مادی را تسهیل کند. به نظر او سرمایه اجتماعی دارای دو بعد اصلی است: روابط عینی میان افراد از یک طرف و پیوندهای ذهنی بین همان افراد از طرف دیگر (Field, 2003: 67). با این دو بعد، این تعریف از سرمایه اجتماعی هم روابط بین افراد را در بر می‌گیرد که کلمن بر آن تأکید کرده بود و هم اینکه در واقع این روابط باید بر اساس تئوری بورديو ذهنی و مبتنی بر اعتماد و مثبت باشد (Paxton, 2002: 256). پس، می‌توان گفت سرمایه اجتماعی دارای دو جزء اعتماد^۲ و پیوند^۳ است. این دو جزء معرف تقسیم‌بندی سنتی موجود در نظریه اجتماعی بین ساختار و محتواست (Simmel, 1971). از بعد دیگر می‌توان گفت این دو جزء بیانگر جنبه‌های کیفی و کمی در سرمایه اجتماعی هستند.

از نظر چلبی، منظور از سرمایه اجتماعی گزینه‌های رابطه‌ای موضع اجتماعی است. برای هر موضع اجتماعی بالقوه چهار نوع گزینه رابطه‌ای قابل تصور است. این گزینه‌ها عبارت‌اند از: روابط اجتماعی، روابط اجباری، روابط گفت‌مانی، روابط مبادله‌ای. گزینه‌های رابطه‌ای برای اشغال‌کننده موضع، بالقوه، منابعی ارزشمند محسوب می‌شوند که در روابط اجتماعی قابل تبدیل به دارایی‌های مختلف برای کنشگر هستند. به عبارت دیگر، مجموع گزینه‌های رابطه‌ای مربوط به موضع اجتماعی منبع بالقوه افزایش رتبه اجتماعی را تشکیل می‌دهد (چلبی، ۱۳۷۵: ۱۷۰).

در همین زمینه یوفوف^۴ و کریشنا (۱۹۹۹) مفهوم سرمایه اجتماعی را به عناصر شناختی و ساختاری تقسیم می‌کنند. به باور آن‌ها بعد ساختاری سرمایه اجتماعی شبکه‌هایی را شامل می‌شود که مردم یا سازمان‌ها روابطشان را در آن حفظ می‌کنند. این بعد کنش‌های جمعی را از طریق نقش‌ها، قواعد، رویه‌ها، و روندها تسهیل می‌کند. بعد شناختی هنجارها، ارزش‌ها، نگرش‌ها، و اعتقادات را ترسیم می‌کند. این بعد سرمایه اجتماعی افراد را مستعد کنش‌های جمعی می‌کند (Hong & Sporleder, 2007).

بنابراین سرمایه اجتماعی، به عنوان یک مفهوم چندبعدی، از مجموعه اعتماد، هنجارهای اجتماعی، گروه‌ها، و مهم‌تر از همه از شبکه‌های اجتماعی ترکیب شده که برای تولید فردی و جمعی رفاه یک دارایی محسوب می‌شوند (Heilbrunn, 2005: 115).

1. Paxton
2. trust
3. association
4. Krishna

سرمایه اجتماعی، توسعه اقتصادی و بهره‌وری

برخی متفکران سرمایه اجتماعی را حلقه مفقوده رشد و توسعه اقتصادی می‌دانند. اخیراً در مباحث توسعه اقتصادی برای درک و تعیین سهم جنبه‌های اجتماعی تر رفتار فردی و اجتماعی در عملکرد اقتصادی تمایل زیادی ایجاد شده است. مقداری از این مباحث مرتبط با مفهوم سرمایه اجتماعی است (Carpenter et al., 2003: 1). به باور برخی نظریه‌پردازان در سطح کلان سرمایه اجتماعی می‌تواند بر عملکرد اقتصادی و بهره‌وری و توسعه اقتصادی مؤثر باشد (Heilbrunn, 2005: 115; Dobrohoczki, 2006: 146).

بهره‌وری در لغت به معنی قدرت تولید و بارور بودن و مولد بودن به کار رفته و در ادبیات فارسی بهره‌وری «بافایده بودن» معنی شده است (بختیاری، ۱۳۹۳: ۴۹). بهره‌وری به دست آوردن حداکثر بازدهی ممکن از نیروی کار، توان، استعداد، و مهارت نیروی انسانی و سرمایه فیزیکی است (امینی، ۱۳۸۸: ۵۴). بهره‌وری سازمانی، به عنوان یک موضوع مدیریتی در نظام اداری ایران، همواره متأثر از عوامل گوناگونی است که یکی از این عوامل سرمایه اجتماعی است (علی‌پور، ۱۳۹۲: ۱۲۷).

سرمایه اجتماعی با انتشار دانش و اطلاعات در میان کارکنان به افزایش بهره‌وری آنان منجر می‌شود و تعاملات اجتماعی نیز بر انگیزه و تلاش نیروی کار اثرگذار است. با توجه به دیدگاه هال و جونز بیش از ۵۰ درصد تفاوت بهره‌وری نیروی کار در کشورها به دلیل تفاوت دانش و سرمایه اجتماعی است که با توجه به انتقال دانش فنی بین کشورها نقش سرمایه اجتماعی در تفاوت بهره‌وری نیروی کار کشورها بیشتر است (امینی، ۱۳۹۰: ۶۷).

جامعه‌شناسانی از قبیل گرانووتر (۱۹۸۵) و بارون (۱۹۸۸) اقتصاد مدرن را به دلیل نادیده گرفتن نقش مهم شبکه روابط اجتماعی در قراردادهای اجتماعی مورد انتقاد قرار داده‌اند (Spagnolo, 1999: 2-3; Lippert & Spagnolo, 2005: 2). شبکه تعاملاتی کنشگران (به طور مختصر شبکه اجتماعی) ستون فقراتی است که یک نظام اقتصادی در آن عمل می‌کند. از یک سو شبکه اجتماعی تعیین می‌کند که چگونه کنشگران برای فعالیت‌های اقتصادی وارد قرارداد شوند و از سوی دیگر نشان می‌دهد که چگونه اطلاعات مناسب اساسی برای این فعالیت‌ها در میان کنشگران جریان می‌یابد (Vega-Redondo, 2003: 2).

همچنین اهمیت اعتماد اجتماعی به عنوان یکی از ابعاد مهم سرمایه اجتماعی در اقتصاد بسیار پیش‌تر به وسیله آریو (۱۹۷۳) پیشنهاد شد. علاوه بر این، چندین مطالعه تجربی نشان داده‌اند که میانگین سطح اعتماد در یک جامعه به طور معنادار با رشد اقتصادی مرتبط است و دارای آثار مثبت وسیعی روی عملکرد سازمان‌های مختلف است (Huang, 2007: 1).

در حقیقت سرمایه اجتماعی هزینه‌های معاملاتی را به وسیله جایگزینی شرایط مبادله کاهش می‌دهد. در معاملات تکرارشونده با اعتماد و حسن شهرت سرمایه اجتماعی ارزش‌های نهانی ایجاد می‌کند که نیاز به ترتیبات قراردادی عظیم را کاهش می‌دهد یا از بین می‌برد. به علاوه سرمایه اجتماعی تصمیمات را به طور منعطف‌تر مقدور می‌سازد و می‌تواند به طور مثبت بر عملکرد اقتصادی از نظر رشد و بهره‌وری تأثیرگذار باشد (Hong & Sporleder, 2005: 1).

بنابراین چنان که نمایان است، سرمایه اجتماعی نه تنها در زندگی اجتماعی بلکه به عنوان یک عامل مهم در بهره‌وری و توسعه اقتصادی و موفقیت بنگاه‌های اقتصادی، مانند تعاونی‌ها، در سطوح مختلف تأثیرگذار است.

رابطه متقابل تعاونی‌ها و سرمایه اجتماعی

سرمایه اجتماعی در زندگی اجتماعی افراد و موفقیت بنگاه‌های اقتصادی مختلف دارای اهمیت زیادی است. تعاونی‌ها نیز از این قاعده مستثنی نیستند و افزایش سرمایه اجتماعی می‌تواند به توسعه و رشد و بهره‌وری بیشتر آن‌ها منجر شود. اما تعاونی‌ها، برخلاف سایر بنگاه‌های اقتصادی صرف، به دلیل شرایط خاص خود نه تنها تحت تأثیر میزان سرمایه اجتماعی اعضا هستند بلکه می‌توانند در بازتولید سرمایه اجتماعی در جامعه مؤثر باشند. محققان سازمان، از قبیل اندرسون و جک (۲۰۰۲) و رابینسون و هنسون (۱۹۹۵)، تأکید می‌کنند که سرمایه اجتماعی نه تنها نقش محوری در موفقیت یا شکست بنگاه‌هایی مانند تعاونی‌ها ایفا می‌کند، بلکه خود این قبیل بنگاه‌ها نیز یکی از اشکال عمومی و مهم سرمایه اجتماعی محسوب می‌شوند (Hong & Sporleder, 2005: 1). به باور هیلبران نیز کارآفرینی در تعاونی‌ها به وسیله سرمایه اجتماعی تقویت می‌شود و از سوی دیگر سرمایه اجتماعی را تقویت می‌کند (Heilbrunn, 2005: 115).

تعاونی‌ها با توجه به ساختار ویژه خود و نوع عملکردی که دارند بر ابعاد مختلف سرمایه اجتماعی مؤثرند. تعاونی‌ها در پیوستگی اجتماعی سهیم‌اند. به طور کلی مباحث این حوزه پیشنهاد می‌کند که پیوستگی اجتماعی متصل بودن و همبستگی میان

گروه‌ها و افراد در جامعه است. تعاونی‌ها، که تقسیمات و نهادهای اجتماعی را به یک‌دیگر متصل می‌کنند، در این روند بسیار تأثیرگذارند (Dobrohoczki, 2006: 144-145).

شکل تعاونی، مشارکت دموکراتیک، و مالکیت محلی دارای منافع فراوانی فراسوی قلمرو اقتصادی است. تعاونی‌ها محل مناسبی برای مباحث محلی و اجتماعی هستند و به عنوان عرصه‌ای برای مشارکت دموکراتیک به نیازهای اجتماع حساس‌ترند (Dobrohoczki, 2006: 146). در حقیقت اصول تعاون روح و ویژگی‌های یک اجتماع را با یک ساختار کسب‌وکار در هم می‌آمیزد. این اصول- یعنی اصل عضویت آزادانه و اختیاری، کنترل دموکراتیک، مشارکت اقتصادی اعضا، خودمختاری و استقلال تعاونی، همکاری میان تعاونی‌ها، آموزش تعاونی، توجه به جامعه- مفهومی از اجتماع و دموکراسی و رفتار برابرانه است (Chloupkova et al., 2003: 241; Dobrohoczki, 2006: 140).

در تعاونی‌ها مردم با یک‌دیگر از طریق روندهای افقی مرتبطاند (Heilbrunn, 2005: 115) و به طور صریح روی تعهد اعضا به انجام دادن وظایف اولیه‌شان متکی هستند. بنابراین، آن‌ها به سرمایه اجتماعی وابسته‌اند و همچنین آن را تولید می‌کنند. بدون اعتماد و عمل متقابل در میان اعضا این تعهدات با شکست مواجه می‌شود. بر این اساس قدرت و ظرفیت تعاونی در توانایی‌اش در پرورش احساس اعتماد و اطمینان میان اعضا و ایجاد تعهد قوی نهفته است (Hong & sporleder, 2005: 4-5).

پیشینه تحقیق

تحقیقات متعددی در حوزه ارتباط تعاونی‌ها با سرمایه اجتماعی انجام شده است که به بخشی از آن‌ها اشاره می‌شود. چلوفکوا^۱ و همکارانش (۲۰۰۳: ۲۴۱) در بررسی نقش تعاونی‌های روستایی در دانمارک و لهستان در ارتقای سرمایه اجتماعی به این نتیجه رسیدند که تعاونی‌های روستایی در این کشورها سرمایه اجتماعی را میان اعضا برای رقابت با سایر کنشگران جامعه، مانند دولت و مشتریان، گسترش داده‌اند. گسترش سرمایه اجتماعی به آن‌ها کمک می‌کند قیمت بالاتری برای محصولات تعیین کنند و از دولت امتیازات بیشتری کسب کنند. سازگیل^۲ و همکارانش (۲۰۲۱) در پژوهش خود بر جنبه تاریک سرمایه اجتماعی تأکید کردند. آن‌ها بر آن‌اند که عدم اعتماد، روابط متقابل، شفافیت، و سایر مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی می‌تواند منجر به شکست تعاونی شود. نتایج مطالعه کاستپلی^۳ و همکارانش (۲۰۲۰) در بررسی تأثیر تعاونی‌های کشاورزی بر تشکیل سرمایه اجتماعی و بهبود معیشت در هشت روستا در منطقه دریای اژه ترکیه (بادملر، باگراسی، بورزلی، گودنس، کاراکوزو، کیزیکی، کویومجو، تاپر) نشان داد عضویت در تعاونی‌ها عامل مهمی است که نه تنها بر اعتماد تأثیر می‌گذارد و سرمایه اجتماعی را افزایش می‌دهد، بلکه معیشت را از نظر درآمد و عادات غذایی بهبود می‌بخشد. مطالعه لیانگ^۴ و همکارانش (۲۰۱۵) در بررسی تعاونی‌های کشاورزی کشور چین (استان ژجیانگ) نشان‌دهنده رابطه مثبت بین ابعاد سرمایه اجتماعی و مشارکت اعضا در جلسات آموزشی و عمومی بود. علاوه بر این، هر یک از ابعاد سرمایه اجتماعی تأثیر مثبت و معناداری بر عملکرد اقتصادی تعاونی‌ها داشتند. نتایج پژوهش احمدی فیروزجایی و همکارانش (۱۳۸۵) در مقایسه مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی کشاورزان عضو و غیر عضو تعاونی‌های تولید روستایی نشان داد چهار عامل مبادله اطلاعات با خارج از نظام اجتماعی، اعتماد به نهادها، شبکه روابط رسمی، و میزان آگاهی به ترتیب مهم‌ترین فاکتورهای متمایزکننده دو گروه (عضو و غیر عضو تعاونی تولید) هستند؛ طوری که اعضای تعاونی تولید نسبت به غیر اعضا از نظر دارا بودن این مؤلفه‌ها در سطح بالاتری قرار داشتند. ترابی و همکارانش (۱۳۸۹) در بررسی میزان تأثیر مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی در عملکرد شرکت‌های تعاونی دام و طیور در شهرستان مشهد به این نتیجه رسیدند که متغیرهای مشارکت اجتماعی و اعتماد اجتماعی بیشترین تأثیر را در عملکرد شرکت‌های تعاونی دارند. نتایج مطالعه زارع و همکارانش (۱۳۹۷) در بررسی مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی جنگل‌نشینان عضو و غیر عضو تعاونی‌های جنگل‌نشین نشان داد بین همه مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی به جز اعتماد به نهادها تفاوت معنادار بین اعضا و غیر اعضای تعاونی وجود دارد.

1. Chloupkova
2. Saz-Gil
3. Kustepeli
4. Liang

بررسی پیشینه تحقیق حاکی از این است که همه مطالعات انجام شده در حوزه ارتباط بین تعاونی‌ها و سرمایه اجتماعی به رابطه دوسویه دو متغیر پرداخته‌اند. در این مطالعه، علاوه بر بررسی ارتباط دو متغیر اشاره شده، رابطه آن‌ها با متغیر مهم بهره‌وری در تعاونی‌ها نیز بررسی می‌شود. در جمع‌بندی مباحث نظری و پیشینه تحقیق می‌توان گفت گسترش تعاونی‌ها در جامعه ما، که با کاهش سرمایه اجتماعی به‌ویژه در بعد اعتمادی و ارتباطی مواجه است، می‌تواند در تقویت و افزایش سرمایه اجتماعی نقش بسزایی داشته باشد.

فرضیه‌های تحقیق

- فرضیه اول: عضویت در تعاونی سبب افزایش سرمایه اجتماعی می‌شود.
- فرضیه دوم: بین ویژگی‌های فردی عضو (جنسیت و تأهل) با سرمایه اجتماعی رابطه وجود دارد.
- فرضیه سوم: بین ویژگی‌های عضویتی عضو (سمت در تعاونی و سابقه عضویت) با سرمایه اجتماعی رابطه وجود دارد.
- فرضیه چهارم: بین سرمایه اجتماعی اعضای تعاونی‌ها با بهره‌وری آن‌ها رابطه وجود دارد.

روش تحقیق

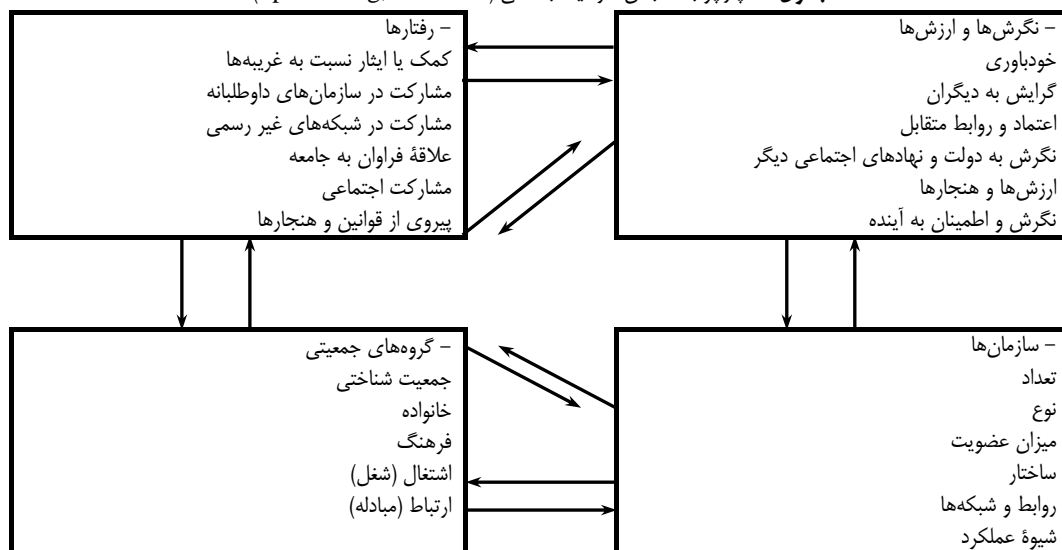
روش تحقیق حاضر میدانی و تکنیک پیمایش است و داده‌های مورد نیاز با استفاده از ابزار پرسشنامه گردآوری شده است. جامعه آماری تحقیق شامل همه اعضای تعاونی‌های شهرستان بجنورد است. طبق آخرین اعلام اداره کل تعاون، کار و رفاه اجتماعی استان خراسان شمالی در شهرستان بجنورد ۶۵۰ تعاونی با ۵۵ هزار نفر عضو فعالیت دارند. نمونه تحقیق مطابق با فرمول کوکران و برآوردهای انجام شده ۳۴۰ نفر تعیین شد. داده‌های تحقیق با استفاده از نمونه‌گیری تصادفی در سال ۱۴۰۱ گردآوری شد.

سنجش متغیرها

در این تحقیق جهت سنجش سرمایه اجتماعی از پرسشنامه استاندارد اسپلبرگ، که با توجه به شرایط تعاونی‌ها به وسیله محقق بومی‌سازی شده است، استفاده شد. همچنین، بهره‌وری اعضای تعاونی‌ها با استفاده از پرسشنامه بهره‌وری نیروی انسانی هرسی^۱ و گلداسمیت^۲ (با ۷ بعد و ۲۱ سؤال) مورد سنجش قرار گرفت.

متغیر سرمایه اجتماعی: همچنان که اشاره شد سرمایه اجتماعی یک مفهوم چندبعدی است که کمیّت و کیفیت روابط اجتماعی دو بعد اصلی آن هستند. در این پژوهش منظور از سرمایه اجتماعی شبکه‌هایی با هنجارهای اعتماد و عمل متقابل است که با ساختار روابط اجتماعی خاصی بین کنشگران مشخص می‌شود. اسپلبرگ معرف‌های سرمایه اجتماعی و نحوه سنجش آن را این‌گونه مفهوم‌سازی می‌کند:

جدول ۱. چارچوب سنجش سرمایه اجتماعی (Spellerberg, 2001: 20)

1. Hersey

2. Goldsmith

در تحقیق حاضر نیز، با استفاده از این چارچوب سنجشی، ابعاد و معرف‌هایی برای سنجش سرمایه اجتماعی به کار رفته است:

جدول ۰۲. ابعاد و معرف‌های سنجش سرمایه اجتماعی

بعد	معرف‌های تحقیق	آلفای کرونباخ ابعاد		آلفای کل	
		قبل از عضویت	بعد از عضویت	قبل از عضویت	بعد از عضویت
مشارکت اجتماعی	شرکت در مراسم محله؛ مانند عزاداری‌ها و جشن میلادها و ...	۰٫۸۴	۰٫۹۰		
	شرکت در امور خیریه؛ مانند کمک به نیازمندان و ... شرکت در راهپیمایی‌ها شرکت در انتخابات و رأی‌گیری‌ها				
عضویت انجمنی	عضویت در گروه‌های مذهبی (هیئت‌ها، جلسات قرآنی، و ...) عضویت در گروه‌های ورزشی	۰٫۶۰	۰٫۸۴		
	عضویت در گروه‌های خیریه (حمایت از نیازمندان و ...) عضویت در گروه‌های صنفی (تجار، کارگران، و ...) عضویت در بسیج (محلی، دانشجویی، و ...) عضویت در شورایی‌ها				
علاقه به جامعه	میزان تماشای اخبار صداوسیما	۰٫۸۳	۰٫۹۱		
	میزان علاقه‌مندی به پیگیری یا آگاه شدن از وقایع جاری در کشور میزان علاقه‌مندی به آگاه شدن از نتایج انتخابات میزان آگاهی از مسائل سیاسی کشور				
اعتماد اجتماعی	میزان اعتماد به اعضای خانواده	۰٫۷۸	۰٫۸۹		
	میزان اعتماد به فامیل و خویشاوندان میزان اعتماد به دوستان میزان اعتماد به همسایگان				
ارتباط اجتماعی	میزان رفت‌وآمد با فامیل و خویشاوندان میزان رفت‌وآمد با دوستان میزان رفت‌وآمد با همسایگان	۰٫۸۱	۰٫۸۸	۰٫۸۷	۰٫۹
	میزان کمک به همسایگان در موقع نیاز آن‌ها میزان کمک همسایگان به شما در موقع نیاز میزان عیادت از همسایگان مریض میزان دیدار و گفتگو با همسایگان	۰٫۷۳	۰٫۹۳		
روابط همسایگی	میزان سلام و احوال‌پرسی با همسایگان در کوچه و خیابان میزان سپری کردن وقت روزانه خود با اعضای خانواده	۰٫۸۸	۰٫۹۲		
	میزان کمک گرفتن از خانواده در وقت مشکل میزان رفتن به گردش و تفریح با خانواده میزان مشورت و هم‌فکری با اعضای خانواده میزان درددل با اعضای خانواده				
خودباوری	میزان داشتن احساس ارزشمند بودن برای جامعه میزان رضایت از زندگی	۰٫۹۲	۰٫۹۳		
	میزان احساس مفید بودن برای جامعه میزان احساس شاد بودن میزان موفق دانستن خود در زندگی				
گرایش به دیگران	ارزش قائل شدن به دیگران داشتن نگرش مثبت به دیگران تمایل به کمک به دیگران بدون چشم‌داشت	۰٫۸۰	۰٫۸۶		

متغیر بهره‌وری: چنان که اشاره شد بهره‌وری به دست آوردن حداکثر بازدهی ممکن از نیروی کار، توان، استعداد و مهارت نیروی انسانی و سرمایه فیزیکی است (امینی، ۱۳۸۸: ۵۴). بهره‌وری دارای سطوح مختلف است؛ از جمله بهره‌وری فردی نیروی انسانی، بهره‌وری گروهی نیروی انسانی، بهره‌وری منابع انسانی سازمان، بهره‌وری ملی (رجبی، ۱۳۹۴: ۱۷۱). در این تحقیق بهره‌وری در سطح فردی نیروی انسانی مورد سنجش قرار گرفته است.

جدول ۳. ابعاد سنجش بهره‌وری نیروی انسانی هرسی و گلداسمیت

ردیف	ابعاد	تعداد سؤال	آلفای کرونباخ ابعاد
۱	توانایی (دانش و مهارت‌ها)	۳	۰٫۸۶
۲	تفکیک وظایف (درک یا تصور نقش‌ها)	۳	۰٫۷۸
۳	کمک (حمایت سازمانی)	۳	۰٫۶۹
۴	ارزیابی (آموزش و برخورد عملکرد)	۳	۰٫۸۷
۵	اعتبار	۳	۰٫۷۸
۶	انگیزه (انگیزش یا تمایل)	۳	۰٫۷۹
۷	محیط (تناسب محیطی)	۳	۰٫۸۶
۸	بهره‌وری نیروی انسانی	۲۱	۰٫۸۰

روایی، پایایی، و نرمال بودن داده‌ها

به منظور بررسی روایی تحقیق، پرسشنامه‌های سنجش سرمایه اجتماعی و بهره‌وری در اختیار کارشناسان (استادان رشته علوم اجتماعی و کارشناسان بخش تعاون) قرار داده شد و سؤالات متناسب با وضعیت اعضای تعاونی‌ها اصلاح شد. جهت ارزیابی پایایی تحقیق از روش آلفای کرونباخ استفاده شد. در این روش قبل از توزیع پرسشنامه‌ها در نمونه اصلی پیش‌آزمون انجام شد (تکمیل ۳۰ پرسشنامه) و با استفاده از نرم‌افزار SPSS ضریب آلفای کرونباخ برای سؤالات سنجش سرمایه اجتماعی و بهره‌وری محاسبه شد. میانگین ضریب آلفای کرونباخ برای پرسشنامه بهره‌وری نیروی انسانی برابر با ۰/۸۰ و برای پرسشنامه سنجش سرمایه اجتماعی قبل از عضویت برابر با ۰/۸۷ و بعد از عضویت برابر با ۰/۹۰ به دست آمد. ضرایب یادشده نشان‌دهنده آن است که سؤالات مندرج در پرسشنامه‌ها هم‌سو با اهداف موضوع پژوهش‌اند و از انسجام محتوایی کافی برخوردارند. جهت بررسی نرمال بودن داده‌ها از آزمون سیمرنوف-کولموگروف استفاده شد. نتایج آزمون نشان داد داده‌های مربوط به سرمایه اجتماعی و بهره‌وری وضعیت نرمال دارد و می‌توان از آزمون‌های پارامتریک استفاده کرد.

جدول ۴. نتیجه آزمون سیمرنوف-کولموگروف

One-Sample Kolmogorov-Smirnov Test			
	سرمایه اجتماعی	بهره‌وری	
N	340	340	
Std. Deviation	35.97289	11.06949	
Kolmogorov-Smirnov Z	2.858	3.894	
Asymp. Sig. (2-tailed)	.112	.091	
a. Test distribution is Normal.			

یافته‌های تحقیق

مشخصات پاسخگویان

ویژگی‌های فردی اعضا: جدول ۶ ویژگی‌های فردی اعضای تعاونی‌ها را نشان می‌دهد. بر اساس نتایج به‌دست‌آمده ۴۰/۵ درصد از پاسخگویان زن و ۵۹/۵ درصد مرد بودند. ۱/۲ درصد بی‌سواد، ۴/۸ درصد دارای تحصیلات ابتدایی، ۱۹/۶ درصد دارای

تحصیلات راهنمایی، ۴۲/۹ درصد دارای مدرک تحصیلی تا دیپلم، و مابقی یعنی ۳۱/۵ درصد دارای تحصیلات دانشگاهی بودند. ۵۴/۸ درصد پاسخگویان سرپرست خانواده، ۲۷/۷ درصد همسر سرپرست، ۱۵/۱ درصد فرزند سرپرست، و ۲/۴ درصد پدر بزرگ یا مادر بزرگ در خانواده بودند.

جدول ۵. توزیع فراوانی ویژگی‌های فردی اعضا

تحصیلات			سمت عضو در خانواده			جنسیت		
درصد	فراوانی	مقوله	درصد	فراوانی	مقوله	درصد	فراوانی	مقوله
۱,۲	۴	بی‌سواد	۵۴,۸٪	۱۸۲	سرپرست خانوار	۵۹,۵٪	۲۰۰	مرد
۴,۸	۱۶	ابتدایی	۲۷,۷٪	۹۲	همسر سرپرست خانوار	۴۰,۵٪	۱۳۶	زن
۱۹,۶	۶۶	سیکل	۱۵,۱٪	۵۰	فرزند سرپرست خانوار			
۴۲,۹	۱۴۴	دیپلم	۲,۴٪	۸	پدر بزرگ یا مادر بزرگ			
۲۹,۲	۹۸	لیسانس						
۲,۴	۸	فوق لیسانس و دکتری						

همچنین بررسی سایر متغیرهای پیشینه‌ای نشان داد ۴۰/۱ درصد پاسخگویان بین ۱۹ تا ۳۰ سال، ۴۲ درصد بین ۳۱ تا ۵۰ سال، و مابقی بیشتر از ۵۰ سال داشتند. علاوه بر این ۱۶ درصد پاسخگویان مجرد و ۸۴ درصد متأهل بودند.

ویژگی‌های عضویتی اعضا: جدول ۷ ویژگی‌های عضویتی اعضای تعاونی‌های مورد بررسی را نشان می‌دهد. مطابق جدول ۳۴/۱ درصد افراد بررسی شده عضو عادی، ۲۶/۳ درصد عضو هیئت‌مدیره، ۱۸ درصد بازرس، و ۲۱/۶ درصد مدیرعامل بودند. ۵۵/۴ درصد پاسخگویان تا ۵ سال سابقه عضویت در تعاونی داشتند، ۲۵ درصد از ۶ تا ۱۰ سال، ۱۱/۹ درصد از ۱۱ تا ۱۵ سال، و ۷/۷ درصد بیشتر از ۱۶ سال.

ویژگی‌های تعاونی‌ها: در جدول ۸ ویژگی‌های تعاونی‌های مورد بررسی نشان داده شده است. همان‌گونه که ملاحظه می‌شود بیشتر پاسخ‌گویان بین ۶ تا ۱۰ سال سابقه عضویت در تعاونی‌ها را داشتند. از نظر تعداد اعضا نیز بیش از ۵۰ درصد تعاونی‌های مورد بررسی دارای ۷ عضو بودند.

جدول ۶. توزیع فراوانی ویژگی‌های عضویتی اعضای تعاونی‌ها

سابقه عضویت در تعاونی			سمت در تعاونی		
درصد	فراوانی	مقوله	درصد	فراوانی	مقوله
۵۵,۴۰	۱۸۶	از ۱ تا ۵ سال	۳۴,۱۰٪	۱۱۴	عضو عادی
۲۵,۰۰	۸۴	از ۶ تا ۱۰ سال	۲۶,۳۰٪	۸۸	عضو هیئت‌مدیره
۱۱,۹۰	۴۰	از ۱۱ تا ۱۵ سال	۱۸,۰۰٪	۶۰	بازرس
۷,۷۰	۲۶	۱۶ سال و بیشتر	۲۱,۶۰٪	۷۲	مدیرعامل
۶,۷		میانگین	-		میانگین

جدول ۷. توزیع فراوانی ویژگی‌های تعاونی‌ها

سابقه فعالیت تعاونی			تعداد اعضا		
درصد	فراوانی	مقوله	درصد	فراوانی	مقوله
۳۷,۵۰	۱۲۶	کمتر از ۵ سال	۵۲,۶۰	۱۸۰	۷ عضو
۴۰,۵۰	۱۳۶	از ۶ تا ۱۰ سال	۱۷,۹۰	۶۰	از ۸ تا ۱۵ عضو
۲۰,۸۰	۷۰	از ۱۱ تا ۱۵ سال	۸,۳۰	۲۸	از ۱۶ تا ۳۰ عضو
۱,۲۰	۴	بیشتر از ۱۶ سال	۵,۴۰	۱۸	از ۳۱ تا ۵۰ عضو
			۹,۵۰	۳۲	از ۵۱ تا ۱۰۰ عضو
			۵,۴۰	۱۸	بیشتر از ۱۰۱ عضو
۷,۵		میانگین	۳۳,۵		میانگین

وضعیت سرمایه اجتماعی اعضای تعاونی‌ها قبل و بعد از عضویت

جدول ۹ وضعیت ابعاد سرمایه اجتماعی را قبل و بعد از عضویت در تعاونی نشان می‌دهد. مطابق با جدول میانگین مشارکت اجتماعی اعضا قبل از عضویت در تعاونی ۶۲/۷ بوده، در صورتی که این وضعیت بعد از عضویت به ۸۵/۶ افزایش یافته است. وضعیت عضویت انجمنی قبل از عضویت ۴۸/۶ بوده و بعد از عضویت به ۷۵/۱ افزایش یافته است. میانگین بعد علاقه به جامعه از ۶۷/۹ به ۸۶/۵، اعتماد اجتماعی از ۶۶/۳ به ۸۲/۴، ارتباط اجتماعی از ۸۰/۲ به ۸۳/۵، روابط همسایگی از ۶۶/۲ به ۸۵/۸، روابط خانوادگی از ۷۶/۲ به ۸۸/۳، خودباوری از ۷۲/۳ به ۸۹/۹ و نگرش به دیگران از ۶۵/۶ به ۸۹/۹ افزایش یافته است. متغیر ترکیبی سرمایه اجتماعی نیز نشان می‌دهد میانگین سرمایه اجتماعی اعضا قبل از عضویت در تعاونی ۶۶/۷ بوده که بعد از عضویت به ۸۵/۰ افزایش یافته است. بنابراین می‌توان مشاهده کرد که سرمایه اجتماعی بیشتر اعضا قبل از عضویت در حد متوسط به پایین بوده است که بعد از عضویت میزان آن افزایش یافته است.

جدول ۸. وضعیت سرمایه اجتماعی پاسخگویان قبل و بعد از عضویت در تعاونی

میانگین وزنی	وضعیت				خیلی پایین	قبل از عضویت	بعد از عضویت
	خیلی بالا	بالا	متوسط	پایین			
۶۲,۷	۱۲,۴	۱۴,۷	۵۰,۰	۲۰,۰	۲,۹	مشارکت اجتماعی	قبل از عضویت
۸۵,۶	۵۷,۱	۲۱,۲	۱۵,۹	۴,۱	۱,۸	مشارکت اجتماعی	بعد از عضویت
۴۸,۶	۱,۸	۷,۶	۲۸,۸	۵۵,۳	۶,۵	عضویت انجمنی	قبل از عضویت
۷۵,۱	۲۲,۴	۴۵,۹	۱۸,۲	۱۱,۸	۱,۸	عضویت انجمنی	بعد از عضویت
۶۷,۹	۸,۲	۴۰,۰	۳۵,۹	۱۴,۷	۱,۲	علاقه به جامعه	قبل از عضویت
۸۶,۵	۵۷,۱	۲۴,۱	۱۳,۵	۴,۷	۰,۶	علاقه به جامعه	بعد از عضویت
۶۶,۳	۲,۴	۳۵,۹	۵۲,۹	۸,۲	۰,۶	اعتماد اجتماعی	قبل از عضویت
۸۲,۴	۴۷,۱	۲۷,۶	۱۶,۵	۷,۶	۱,۲	اعتماد اجتماعی	بعد از عضویت
۸۰,۲	۴۲,۴	۲۴,۱	۲۵,۹	۷,۱	۰,۶	ارتباط اجتماعی	قبل از عضویت
۸۳,۵	۵۱,۸	۲۱,۸	۱۹,۴	۵,۹	۱,۲	ارتباط اجتماعی	بعد از عضویت
۶۶,۲	۴,۱	۳۸,۲	۴۲,۹	۱۴,۱	۰,۶	روابط همسایگی	قبل از عضویت
۸۵,۸	۶۲,۴	۱۴,۱	۱۴,۱	۸,۸	۰,۶	روابط همسایگی	بعد از عضویت
۷۶,۲	۱۱,۸	۶۲,۴	۲۱,۸	۲,۹	۱,۲	روابط خانوادگی	قبل از عضویت
۸۸,۳	۶۴,۱	۱۸,۸	۱۲,۹	۲,۹	۱,۲	روابط خانوادگی	بعد از عضویت
۷۲,۳	۹,۴	۵۷,۶	۲۰,۶	۱۰,۰	۲,۴	خودباوری	قبل از عضویت
۸۹,۹	۶۴,۷	۲۲,۴	۱۰,۶	۲,۴	۰	خودباوری	بعد از عضویت
۶۵,۶	۴,۱	۲۹,۴	۵۸,۸	۵,۹	۱,۸	نگرش به دیگران	قبل از عضویت
۸۹,۹	۶۵,۳	۲۰,۰	۱۳,۵	۱,۲	۰	نگرش به دیگران	بعد از عضویت
۶۶,۷	۱۰,۷	۳۳,۷	۳۷,۵	۱۵,۳	۱,۹	سرمایه اجتماعی	قبل از عضویت
۸۵,۰	۵۴,۶	۲۳,۹	۱۴,۹	۵,۴	۰,۹۳	سرمایه اجتماعی	بعد از عضویت

وضعیت بهره‌وری اعضای تعاونی‌ها

همان‌طور که بیان شد بهره‌وری اعضای تعاونی‌ها با استفاده از پرسشنامه بهره‌وری نیروی انسانی هرسی و گلداسمیت (با ۷ بعد و ۲۱ سؤال) در قالب طیف لیکرت مورد سنجش قرار گرفته است. مطابق جدول ۱۰ نتایج نشان می‌دهد در مجموع بهره‌وری نیروی انسانی اعضای تعاونی‌ها متوسط به بالاست و در بعد تناسب محیطی دارای بهترین وضعیت هستند.

جدول ۹. وضعیت بهره‌وری اعضای تعاونی‌ها

ردیف	ابعاد	وضعیت				میانگین
		خیلی پایین	پایین	متوسط	بالا	
۱	توانایی (دانش و مهارت‌ها)	۱۲,۳	۸,۱	۹,۴	۴۹,۲	۷۱,۷
۲	تفکیک وظایف (درک یا تصور نقش‌ها)	۲۱,۶	۱۲,۵	۵,۷	۳۴,۶	۶۶,۰
۳	کمک (حمایت سازمانی)	۹,۵	۲۱,۳	۲۱,۵	۲۴,۷	۶۶,۱
۴	ارزیابی (آموزش و برخورد عملکرد)	۵,۵	۱۲,۴	۱۳,۷	۴۴,۶	۷۳,۸
۵	اعتبار	۶,۷	۱۴,۶	۳۲,۷	۲۱,۸	۶۸,۴
۶	انگیزه (انگیزش یا تمایل)	۱۲	۱۱,۶	۳۲,۷	۲۳,۶	۶۵,۴
۷	محیط (تناسب محیطی)	۳,۵	۴,۸	۱۳,۹	۴۵,۸	۷۹,۶
۸	بهره‌وری نیروی انسانی	۱۰,۲	۱۲,۲	۱۸,۵	۳۴,۹	۷۰,۱

آزمون فرضیات

آزمون فرضیه اول: عضویت در تعاونی‌ها سبب افزایش سرمایه اجتماعی می‌شود. جهت آزمون این فرضیه از روش آزمون تی دونمونه‌ای زوجی استفاده شد. همان‌طور که در جدول ۱۱ ملاحظه می‌شود نتایج این آزمون نشان داد عضویت در تعاونی‌ها باعث افزایش سرمایه اجتماعی افراد شده است. به عبارتی بین عضویت در تعاونی‌ها و میزان سرمایه اجتماعی آنان رابطه مثبت و معنادار وجود دارد.

جدول ۱۰. نتایج آزمون تی دونمونه‌ای زوجی

	Mean	N	Std. Deviation	Std. Error Mean
سرمایه اجتماعی قبل از عضویت	110.7394	330	79.77788	4.39163
سرمایه اجتماعی بعد از عضویت	151.9697	330	25.89843	1.42566

	Paired Differences					t	df	Sig. (2-tailed)
	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean	95% Confidence Interval of the Difference				
				Lower	Upper			
سرمایه اجتماعی قبل از عضویت								
سرمایه اجتماعی بعد از عضویت	-41.23030	78.96077	4.34665	-49.78103	-32.67957	-9.486	329	.000

آزمون فرضیه دوم: بین ویژگی‌های فردی عضو (جنسیت و تأهل) با سرمایه اجتماعی رابطه وجود دارد. جهت آزمون این فرضیه از دو آزمون تی دونمونه‌ای مستقل استفاده شد. مطابق جدول ۱۲ نتایج آزمون تی دونمونه‌ای مستقل جهت سنجش تأثیر متغیر جنسیت بر میزان سرمایه اجتماعی اعضای تعاونی‌ها نشان داد بین جنسیت و سرمایه اجتماعی رابطه معنادار وجود دارد. به عبارتی سرمایه اجتماعی مردان بیشتر از سرمایه اجتماعی زنان است.

جدول ۱۱. نتایج آزمون تی دونمونه‌ای مستقل

	Group Statistics			
	جنسیت	N	Mean	Std. Deviation
سرمایه اجتماعی بعد از عضویت	مرد	198	155.3535	24.19016
	زن	132	145.2727	29.17834

		Levene's Test for Equality of Variances		t-test for Equality of Means		
		F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)
سرمایه اجتماعی بعد	Equal variances assumed	12.540	.000	3.412	328	.001
از عضویت	Equal variances not assumed			3.287	244.429	.001

در خصوص تأثیر متغیر تأهل بر میزان سرمایه اجتماعی اعضای تعاونی‌ها نتایج آزمون تی دونمونه‌ای مستقل در جدول ۱۳ نشان داد بین وضعیت تأهل و سرمایه اجتماعی رابطه‌ای وجود ندارد. به عبارتی بین سرمایه اجتماعی مجردها و متأهل‌ها تفاوت معناداری وجود ندارد.

جدول ۱۲. نتایج آزمون تی دونمونه‌ای مستقل

وضع تأهل	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean
مجرد	40	147.7500	28.66764	4.53275
سرمایه اجتماعی بعد از عضویت متأهل	240	150.4500	27.61143	1.78231

		Levene's Test for Equality of Variances		t-test for Equality of Means		
		F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)
سرمایه اجتماعی بعد از	Equal variances assumed	.427	.514	-.569	278	.569
عضویت	Equal variances not assumed			-.554	51.790	.582

آزمون فرضیه سوم: بین ویژگی‌های عضویتی عضو (سمت در تعاونی و سابقه عضویت) با سرمایه اجتماعی رابطه وجود دارد. سمت در تعاونی شامل عضو عادی، عضو هیئت‌مدیره، بازرس، و مدیرعامل است. همان‌طور که در جدول ۱۴ ملاحظه می‌شود یافته‌های تحقیق نشان داد بیشترین میزان سرمایه اجتماعی به ترتیب مربوط به مدیرعامل، بازرس، عضو هیئت‌مدیره، و عضو عادی است.

جهت آزمون معناداری رابطه بین سمت در تعاونی و سرمایه اجتماعی از آزمون تحلیل واریانس یک‌طرفه استفاده شد. مطابق جدول ۱۵ نتایج آزمون نشان داد بین سمت در تعاونی و سرمایه اجتماعی رابطه معنادار وجود دارد.

جدول ۱۳. میزان سرمایه اجتماعی بر اساس سمت در تعاونی‌ها

میانگین سرمایه اجتماعی بعد از عضویت	درصد	تعداد	سمت در تعاونی
۷۸,۱	۳۴,۱	۱۱۴	عضو عادی
۸۳,۴	۲۶,۳	۸۸	عضو هیئت‌مدیره
۸۷,۸	۱۸	۶۰	بازرس
۹۰,۶	۲۱,۶	۷۲	مدیرعامل
۸۵,۰	۱۰۰	۳۳۴	کل

جدول ۱۴. نتایج آزمون تحلیل واریانس یک‌طرفه

سرمایه اجتماعی بعد از عضویت					
	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	27507.960	3	9169.320	14.388	.000
Within Groups	206487.552	324	637.307		
Total	233995.512	327			

جهت آزمون رابطه بین سابقه عضویت در تعاونی با سرمایه اجتماعی از آزمون همبستگی پیرسون استفاده شده است. بر اساس جدول ۱۶ نتایج آزمون نشان داد بین سابقه عضویت در تعاونی و سرمایه اجتماعی رابطه معنادار وجود دارد. به عبارتی، هر چه سابقه عضویت فرد در تعاونی بیشتر باشد دارای سرمایه اجتماعی بالاتری نیز هست.

جدول ۱۵. نتایج آزمون همبستگی پیرسون

		سابقه فعالیت در تعاونی	سرمایه اجتماعی بعد از عضویت
سابقه فعالیت در تعاونی	Pearson Correlation	1	.469
	Sig. (2-tailed)		.000
	N	336	330
سرمایه اجتماعی بعد از عضویت	Pearson Correlation	.469	1
	Sig. (2-tailed)	.000	
	N	330	332

آزمون فرضیه چهارم: بین میزان سرمایه اجتماعی اعضای تعاونی‌ها و بهره‌وری آنان رابطه معنادار وجود دارد. جهت آزمون رابطه بین میزان سرمایه اجتماعی اعضای تعاونی‌ها و بهره‌وری آنان از آزمون همبستگی پیرسون استفاده شد. مطابق جدول ۱۷ نتایج آزمون نشان داد بین میزان سرمایه اجتماعی اعضای تعاونی‌ها و بهره‌وری رابطه معنادار وجود دارد. به عبارتی هر چه سرمایه اجتماعی فرد در تعاونی بیشتر باشد دارای بهره‌وری بالاتری نیز هست.

جدول ۱۶. نتایج آزمون همبستگی پیرسون

		بهره‌وری نیروی انسانی	سرمایه اجتماعی بعد از عضویت
بهره‌وری نیروی انسانی	Pearson Correlation	1	.646
	Sig. (2-tailed)		.000
	N	340	332
سرمایه اجتماعی بعد از عضویت	Pearson Correlation	.646	1
	Sig. (2-tailed)	.000	
	N	332	332

بحث و نتیجه

سرمایه اجتماعی چنان که اشاره شد از عوامل مهم در عرصه‌های مختلف زندگی اجتماعی و رشد و توسعه اقتصادی و موفقیت بنگاه‌های اقتصادی محسوب می‌شود. بیشتر بنگاه‌های اقتصادی با توجه به سودمحور بودن و ساختار مدیریتی سلسله‌مراتبی قوی قادر به ایجاد تغییرات مثبت در ساختار اجتماعی جامعه نیستند. درحالی‌که تعاونی‌ها برخلاف سایر بنگاه‌های اقتصادی دارای ساختار اجتماعی خاصی نیز هستند که علاوه بر تأثیرات اقتصادی قابلیت تأثیرگذاری بر زندگی اجتماعی اعضا را نیز دارند. نوع اصول حاکم بر تعاونی‌ها تعاملی میان جنبه‌های مختلف زندگی اجتماعی اعضا با یکدیگر و با جامعه برقرار می‌کند که نتیجه آن گسترش دایره شمول اجتماعی است.

چنان که نتایج تحقیق نشان داد عضویت در تعاونی‌ها بر ابعاد مختلف سرمایه اجتماعی تأثیر مثبت دارد و باعث افزایش آن‌ها می‌شود. قرار گرفتن اعضا در شبکه تعاملاتی تعاونی و حاکمیت اصول اجتماع محور در آن‌ها باعث می‌شود سرمایه اجتماعی اعضا، چه از نظر ساختاری و رابطه‌ای چه از نظر شناختی و هنجاری، افزایش قابل توجهی بیابد. این افزایش در همه ابعاد مشاهده می‌شود که نشان‌دهنده توسعه اجتماعی متوازن در تعاونی‌هاست؛ به‌ویژه تأثیر عضویت در تعاونی بر گسترش ارتباط اجتماعی اعضا با یکدیگر، همسایگان، و خانواده و گسترش اعتماد که در بررسی ساختار سرمایه اجتماعی آن‌ها نقش مهم‌تری در ساخت سرمایه اجتماعی ایفا می‌کند نمایان‌تر است. بنابراین چنان که نتایج نشان داد سرمایه اجتماعی بیش از ۹۰ درصد پاسخگویان پس

از عضویت در تعاونی‌ها افزایش یافته است و شاهد افزایش بازتولید سرمایه اجتماعی در تعاونی‌ها هستیم. نتایج این تحقیق در خصوص ارتباط عضویت در تعاونی‌ها با سرمایه اجتماعی هم‌سو با نتایج پژوهش‌های چلوفکوا و همکارانش (۲۰۰۳)، کاستیلی و همکارانش (۲۰۲۰)، لیانگ و همکارانش (۲۰۱۵)، احمدی فیروزجایی و همکارانش (۱۳۸۵)، ترابی و همکارانش (۱۳۸۹)، و زارع و همکارانش (۱۳۹۷) است.

بررسی عوامل مؤثر بر سرمایه اجتماعی اعضای تعاونی‌ها نیز نشان داد اعضای که به صورت فعال‌تر در تعاونی مشارکت دارند سرمایه اجتماعی بالاتری را گزارش کرده‌اند و سرمایه اجتماعی آن‌ها بعد از عضویت بیشتر از سایرین افزایش یافته است. قرار گرفتن در سمت‌های مدیریتی و نظارتی در تعاونی زمینه فعالیت‌های بیشتری را برای افراد فراهم می‌سازد. از سوی دیگر هر چه فرد در تعاونی فعال‌تر حضور یابد، شبکه تعاملاتی او گسترده‌تر و دسترسی‌اش به فرصت‌های اجتماعی بیشتر می‌شود. یقیناً هر چه فرد بیشتر در ارتباط با تعاونی باشد و مدت زمان بیشتری در تعاونی عضو باشد تأثیر تعاونی بر سرمایه اجتماعی او بیشتر می‌شود. در نتیجه فرد نقش فعال‌تری در زندگی اجتماعی ایفا می‌کند. از سوی دیگر هر چه فرد مسائل مربوط به تعاونی را بهتر بشناسد و آگاهی‌های بیشتری داشته باشد می‌تواند اصول و اهداف تعاونی را درونی‌تر کند و اثرگذاری آن‌ها بر سرمایه اجتماعی‌اش افزایش یابد. بنابراین در انتها می‌توان انتظار داشت گسترش تعاونی‌ها در جامعه می‌تواند نقش بسزایی در افزایش سرمایه اجتماعی و بازتولید آن در جامعه داشته باشد و در این صورت رشد و توسعه جامعه سریع‌تر و با آرمان‌های انسانی و اجتماعی همخوان‌تر خواهد بود.

در خصوص ارتباط سرمایه اجتماعی با بهره‌وری باید گفت جامعه‌شناسان همواره بر نقش روابط اجتماعی در روابط اقتصادی تأکید دارند. شبکه تعاملاتی عاملان از جمله سرمایه اجتماعی ستون فقراتی است که یک نظام اقتصادی در آن عمل می‌کند. روابط اجتماعی تعیین می‌کند که چگونه افراد برای فعالیت‌های اقتصادی وارد عمل شوند. همان‌گونه که نتایج این تحقیق نشان داد هر قدر سرمایه اجتماعی اعضای تعاونی‌ها بالاتر باشد باعث افزایش میزان بهره‌وری آنان می‌شود. به عبارتی می‌توان گفت شرایط اجتماعی (سرمایه اجتماعی) بر وضعیت اقتصادی (بهره‌وری) تأثیرگذار است. پیشنهادهای کاربردی بر اساس نتایج پژوهش عبارت‌اند از توجه به تشکیل تعاونی‌هایی که بر مبنای مشارکت و رعایت اصول تعاون شکل می‌گیرند، تقویت تعاونی‌ها از نظر آموزش و اطلاع‌رسانی به اعضا، حمایت از تشکیل تعاونی‌ها در فعالیت‌های اقتصادی با توجه به ماهیت اقتصادی و اجتماعی تعاونی‌ها، توجه به ماهیت تعاونی‌ها از جمله مشارکت اعضا و رعایت اصول تعاون با توجه به نقش اساسی آن‌ها در افزایش سرمایه اجتماعی اعضا. پیشنهادهای پژوهشی به پژوهشگران آتی عبارت‌اند از: مشابه این تحقیق در سایر شرکت‌ها و تشکلهای سازمان‌های مشابه نیز اجرا و نتایج آن با نتایج این پژوهش مقایسه شود، در پژوهش‌های آینده از رویکرد کیفی در بررسی موضوع استفاده شود، و محققان آینده متغیرهای اقتصادی و اجتماعی دیگری را در این پژوهش اضافه کنند. از محدودیت‌های این پژوهش می‌توان به این موارد اشاره کرد: استفاده صرف از ابزار پرسشنامه جهت گردآوری داده‌ها، مشکلات مرتبط با جمع‌آوری داده‌ها، به‌ویژه همکاری نکردن برخی از مدیران تعاونی‌ها، عدم تعمیم نتایج این تحقیق به سایر تشکلهای سازمان‌های مشابه.

منابع

- احمدی فیروزجایی، علی؛ صدیقی، حسن و محمدی، محمدعلی (۱۳۸۵). مقایسه مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی کشاورزان عضو و غیر عضو تعاونی‌های تولید روستایی. *رفاه اجتماعی*، دوره ۶، شماره ۲۳، ۹۳ - ۱۱۱.
- امیری، حسین؛ نجفی‌نژاد، محمود؛ موسوی، سیده محدثه و حسنی، محمدحسین (۱۳۹۹). جریانی از سرمایه اجتماعی و عوامل مؤثر بر آن در ایران. *برنامه‌ریزی رفاه و توسعه اجتماعی*، شماره ۴۳، ۸۹ - ۱۲۴.
- امینی، علی‌رضا (۱۳۸۸). تحلیل نقش مؤلفه‌های اقتصادی سرمایه اجتماعی در ارتقای بهره‌وری کل عوامل در اقتصاد ایران. *علوم اقتصادی*، سال دوم، شماره ۸، ۵۳ - ۷۸.
- _____ (۱۳۹۰). تحلیل نقش مؤلفه‌های نمادی سرمایه اجتماعی در ارتقای بهره‌وری نیروی کار؛ مطالعه موردی: کشورهای در حال توسعه منتخب. *علوم اقتصادی*، سال پنجم، شماره ۱۶، ۶۳ - ۹۰.
- بختیاری، صادق (۱۳۹۳). تحلیلی از بهره‌وری نیروی کار در بخش تعاونی؛ مطالعه موردی: تعاونی‌های استان یزد. *فرایند مدیریت توسعه*، دوره ۲۷، شماره ۳، ۴۵ - ۷۳.
- پوتنام، رابرت (۱۳۸۰). *دموکراسی و سنت‌های مدنی*. مترجم: محمدتقی دلفروز. تهران: دفتر مطالعات سیاسی وزارت کشور.
- ترابی، پردیس؛ حیدری، علی‌قلی و قلی‌نیا، محمدجواد (۱۳۸۹). بررسی میزان تأثیر مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی در عملکرد شرکت‌های تعاونی؛ مطالعه موردی: تعاونی‌های دام و طیور در شهرستان مشهد. *تعاون و کشاورزی*، دوره جدید، شماره ۲، ۱ - ۲۰.
- چلبی، مسعود (۱۳۷۵). *جامعه‌شناسی نظم: تشریح نظری نظم اجتماعی*. تهران: نی.
- رجبی‌فرجاد، حاجیه و پورهاشمی خشک‌ناب، سید حسین (۱۳۹۵). سنجش تأثیر فناوری اطلاعات بر بهره‌وری کارکنان. *مدیریت منابع در نیروی انتظامی*، شماره ۱۳، ۱۶۹ - ۱۹۴.
- زارع، محمدعلی و اسلامی، علی‌رضا (۱۳۹۷). مقایسه مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی جنگل‌نشینان عضو و غیر عضو تعاونی‌های جنگل‌نشین در شهرستان سیاهکل. *مدیریت و توسعه کشاورزی*، دوره ۸، شماره ۴، ۵۵۳ - ۵۶۴.
- سوئدبرگ، ریچارد (۱۳۹۱). منفعت طلبی و ساختار اجتماعی: مباحثی در جامعه‌شناسی اقتصادی. مترجم: علی‌اصغر سعیدی. تهران: لوح فکر.
- شریفیان ثانی، مریم (۱۳۸۰). سرمایه اجتماعی: مفاهیم اصلی و چارچوب نظری. *رفاه اجتماعی*، دوره اول، شماره ۲، ۵ - ۱۸.
- طاهری، شهرنام (۱۳۸۴). *بهره‌وری و تجزیه و تحلیل آن در سازمان‌ها (مدیریت بهره‌وری فراگیر)*. هستان.
- علی‌پور، حسین (۱۳۹۲). بررسی تأثیر سرمایه اجتماعی بر بهره‌وری نیروی انسانی صنایع کوچک و متوسط استان اردبیل. *مطالعات علوم اجتماعی ایران*، سال دهم، شماره ۳۷، ۱۲۱ - ۱۴۸.
- فوکویاما، فرانسیس (۱۳۷۹). *پایان نظم بررسی سرمایه اجتماعی و حفظ آن*. مترجم: غلام‌عباس توسلی. تهران: جامعه ایرانیان.
- ملاحسنی، حسین (۱۳۸۱). بررسی رابطه بین میزان سرمایه اجتماعی و نوع دین‌داری بین دانش‌آموزان سال سوم دبیرستان در استان گلستان (علی‌آباد گنبد) در سال ۱۳۸۱. *پایان‌نامه کارشناسی ارشد*. دانشگاه تربیت مدرس. دانشکده علوم انسانی.
- نیکچه‌فراهانی، حمید و نظری، غلام‌رضا (۱۳۸۷). نقش سرمایه اجتماعی در بهره‌وری نیروی کار. *تدبیر*، شماره ۲۰۲، ۴۳ - ۴۸.
- وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی (۱۳۹۸). *آمارنامه وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی سال ۱۳۹۷*. مرکز آمار و اطلاعات راهبردی، تهران.
- Ahmadi Firouzjaei, A., Siddiqi, H., & Mohammadi, M.A. (2006). Comparison of the components of social capital of farmers who are members and non-members of rural production cooperatives. *Social Welfare Magazine*, Vol. 6, No. 23, 93-111. (in Persian)
- Alipour, H. (2013). Investigating the impact of social capital on the productivity of human resources in small and medium industries in Ardabil province. *Iranian Social Science Studies*, 10th year, No. 37, 121-148. (in Persian)
- Amini, A.R. (2009). Analysis of the role of economic components of social capital in promoting the productivity of the total factors in Iran's economy. *Economic Sciences Quarterly*, second year, No. 8, 53-78. (in Persian)
- (2011). Analyzing the role of symbolic components of social capital in improving labor productivity: a case study of selected developing countries. *Economic Sciences Quarterly*, 5th year, No. 16, 63-90. (in Persian)
- Amiri, H., Najafinejad, M., Mousavi, S. M., & Hosni, M.H. (2020). A flow of social capital and factors affecting it in Iran. *Journal of Social Welfare and Development Planning*, No. 43, 89-124. (in Persian)
- Bakhtiari, S. (2014). An analysis of labor productivity in the cooperative sector: a case study of cooperatives in Yazd province. *Development Management Process*, Vol. 27, No. 3, 45-73. (in Persian)
- Carpenter, J., Daniere, A. G., & Takahashi, L. M. (2004). Cooperation, trust, and social capital in Southeast Asian urban slums. *Journal of Economic Behavior & Organization*, 55, issue 4, 533-551.

- Catherine, M. (2005). Social Capital and Cooperation In Central and Eastern Europe: A Theoretical Perspective. ICAR Discussion Paper 9.
- Chalabi, M. (1996). *Sociology of order: theoretical description of social order*. Tehran: Ney publication. (in Persian)
- Chloupkova, J., Svendsen, G. L. H., & Svendsen, G. T. (2003). Building and destroying social capital: The case of cooperative movements in Denmark and Poland, *Agr. Hum. Values*, 20, 241–252, 43.
- Coleman, J. C. (1990). *Foundations of Social Theory*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Dobrohoczki, R. (2006). Cooperatives as Social Policy Means for Creating Social Cohesion in Communities. *Journal of Rural Cooperation*, 34, issue 2.
- Dobrohoczki, R. (2006). Cooperatives as Social Policy Means for Creating Social Cohesion in Communities. *Journal of Rural Cooperation*, 34, issue 2.
- Field, J. (2003). Civic engagement and lifelong learning: Survey findings on social capital and attitudes towards learning. *Studies in the Education of Adults*, Vol. 35, No. 2, 142-156 (15).
- Fine, B. (2001). *Social Capital versus Social Theory: Political Economy and Social Science at the Turn of the Millennium*. London: Routledge.
- Fukuyama, F. (2000). *The end of the order of checking social capital and maintaining it*. Translated by Gholam-Abbas Tavasli. Tehran: Jamia Iranian Publishing House. (in Persian)
- Heilbrunn, S. (2005). Entrepreneurship, social capital and community development: The case of the Israeli kibbutz. *Journal of Rural Cooperation*, Vol. 33, No. 2, 111-126.
- Hong, G. & Thomas, L. S. (2007). Social Capital in Agricultural Cooperatives: Application and Measurement. available at: www.usaskstudies.coop/socialeconomy/files/congress07/hong_sporleder.pdf.
- Huang, F. (2007). Building Social Trust: A Human-Capital Approach. *Journal of Institutional and Theoretical Economics (JITE)*, 163, issue 4, 552-573.
- Jonathan, H. T. (1999). The formation of social capital. In: Dasgupta, P. and Serageldin, I. (eds), *Social Capital. A Multifaceted Perspective*, The World Bank, Washington D.C.
- Karakas, C. (2019). Cooperatives: Characteristics, activities, status, challenges, Briefing 635541, European Parliamentary Research Service, Brussels.
- Kustepeli, Y., Gulcan, Y., Yercan, M., & Yıldırım, B. (2020). The role of agricultural development cooperatives in establishing social capital. *The Annals of Regional Science*, 1-24.
- Liang, Q., Huang, Z., Lu, H., & Wang, X. (2015). Social capital, member participation, and cooperative performance: Evidence from China's Zhejiang. *International Food and Agribusiness Management Review*, 18 (1030-2016-83053), 49-77.
- Lindstrom, M., Merlo, J., & Ostergren, P. (2003). Social capital and sense of insecurity in the neighbourhood: a population-based multilevel analysis in Malmo, Sweden, *Social Science & Medicine*, 56: 1111-1120.
- Lippert, Steffen and Spagnolo, Giancarlo, Networks of Relations and Social Capital (2005). SSE/EFI Economics and Finance Working Paper. No. 570. Available at SSRN: <http://ssrn.com/abstract=716522>.
- Ministry of Cooperatives, Labor and Social Welfare (2019). Statistics of Ministry of Cooperatives, Labor and Social Welfare in 2017, Strategic Information and Statistics Center, Tehran. (in Persian)
- Mullahsani, H. (2002). Investigating the relationship between the amount of social capital and the type of religiosity among third-year high school students in Golestan province (Aliabad Gonbad) in 2002. *Master's thesis*. Tarbiat Modares University. Faculty of Humanities. (in Persian).
- Nikche Farahani, H. & Nazari, Gh.R. (2008). The role of social capital in labor productivity. *Tadbir Magazine*, No. 202, 43-48. (in Persian)
- Paxton, P. (2002). Social Capital and Democracy: An Interdependent Relationship. *American Sociological Review* 67:254-277.
- Putnam, R. (2001). *Democracy and Civil Traditions*. translated by: Mohammad-Taghi Delfrooz. Tehran: Political Studies Office of the Ministry of Interior. (in Persian)
- Rajabi Farjad, H. & Porhashmi Khokhnab, S. H. (2016). Measuring the impact of information technology on employee productivity. *Resource Management in the Police Force*, No. 13, 169-194. (in Persian)
- Rosenfeld, R., Baumer, E. P., & Messner, S. F. (2001). Social capital and homicide. *Social Forces*, 80(1), 283-310.
- Saz-Gil, I., Bretos, I., & Díaz-Foncea, M. (2021). Cooperatives and social capital: A narrative literature review and directions for future research. *Sustainability*, 13(2), 534.
- Sharifian Thani, M. (2001). Social Capital: Main Concepts and Theoretical Framework. *Social Welfare Journal*, Vol. 1, No. 2, 5-18. (in Persian)
- Simmel, G. (1971). *On individuality and social forms* (Vol. 1907). Chicago: University of Chicago Press.
- Spagnolo, G. (1999). Social Relations and Cooperation in Organizations. Available at SSRN: <http://ssrn.com/abstract=142988> or doi:10.2139/ssrn.142988.

- Spellerberg, A. (2001). Framework for the measurement of social capital in New Zealand. Research and Analytical Report 2001#14. Wellington, Statistics New Zealand.
- Swedenberg, R. & Granwater, M. (2016). *Economic Sociology; Social construction and economic action*. translated by Ali-Asghar Saeedi. Tehran: Tisa Publications. (in Persian)
- Taheri, Sh. (2005). *Productivity and its analysis in organizations (Comprehensive Productivity Management)*. Hestan. (in Persian)
- Turabi, C., Heydari, A.Q., & Qolinia, M.J. (2010). Investigating the effect of social capital components on the performance of cooperative companies, a case study of livestock and poultry cooperatives in Mashhad city. *Cooperative and Agricultural Journal*, new period, No. 2, 1-20. (in Persian)
- Vega-Redondo, Fernando, Building Up Social Capital in a Changing World: A Network Approach (2003). FEEM Working Paper No. 53.2003. Available at SSRN: <http://ssrn.com/abstract=428023> or doi:10.2139/ssrn.428023.
- Zare, M.A. & Eslami, A.R. (2018). Comparison of social capital components of forest dwellers who are members and non-members of forest dwellers cooperatives in Siahkal city. *International Journal of Agricultural Management and Development*, Vol. 8, No. 4, 553-564. (in Persian)